

Frøsamlerens haver udgør en stor, decentral "græsrods-genbank", og i fællesskab bidrager medlemmernes til, at der bliver passet på de gamle sorter.

Foreningen Frøsamlerne har fået registreret Danmarks to eneste plantesorter på Bevaringssortslisten

Markærterne 'Lollandske Rosiner' og 'Brun Ært fra Nakskov' er i december 2022 godkendt som bevarings sorter og vil derfor kunne dyrkes og sælges professionelt

Af | Louise Windfeldt, faglig sekretær i Foreningen Frøsamlerne

Frøsamlernes vigtigste opgave er at bevare de gamle sorter, som foreningen har ansvar for at tage vare på, og sørge for, at de bliver udbredt til flere.

Det gør medlemmerne ved at dyrke, bruge og dele sorterne, og vores haver udgør på den måde en stor, decentral "græsrods-genbank". I fællesskab bidrager vi til, at der bliver passet på vigtige gamle sorter af køkkenurter, prydplanter, potteplanter, krydderurter, landbrugsplanter, bærplanter, bærbuske, frugttræer og reliktpanter.

Dynamisk bevaring

Vi udbreder sorterne ved, at foreningens medlemmer udbyder dem på vores interne frøliste og sælger dem på markeder og igennem vores webbutik. Sådan kommer de planter, som Frøsamlerne bevarer, ud til flere haver.

Ved løbende at dyrke og anvende planterne hjælper vi de gamle sorter til at tilpasse sig nutidige dyrkningsforholds klima, sygdomme og skadedyr. Det kaldes 'on-farm' bevaring. Samtidig har foreningen sørget for, at en del af Frøsamlernes sorter – blandt andet 'Lollandske Rosiner' og 'Brun Ært fra Nakskov' – bevares 'ex-situ' i NordGen.

On-farm bevaring er dynamisk, og kombinationen af de to bevaringsmåder

sikrer sorten bedre, end hvis den kun opbevares i en genbank 'ex-situ', det vil sige 'ikke på stedet' og i reglen ved at tørre og nedfryse frøet.

Fra have til mark

I gennem det sidste år har vi fået flere henvendelser fra både større og mindre avlere, firmaer, projekter og netværk, der gerne vil afprøve de ærter og bønner, vi bevarer, og måske starte en produktion. Det handler om erhvervspartnerne og altså ikke privatpersoner, skolehaver, museer eller andre, der bruger frøene til selvforsyning, formidling, undervisning eller andre ikke-kommercielle formål.

Det kræver, at sorterne bliver registreret, men de gamle landsorter er for genetisk uensartede til at kunne indgå i den almindelige sortsregistrering, der blandt andet har ensartethed som et krav. I stedet skal de anerkendes som bevarings sorter på Danmarks officielle Bevaringssortsliste.

Frøsamlernes rolle i sortsbevaringen

For at sikre sorterne bedst muligt i den proces, blev bestyrelsen i 2021 enig om, at Frøsamlerne skal påtage sig opgaven med at lade de mest efterspurgte sorter registrere. Sådan kan vi løbende sørge for, at sorterne bevares, og vi kan også sørge for, at sortsægte frø er tilgængelige for dem, der gerne vil dyrke de gamle sorter kommercielt.

Bedre bevaring gennem kontinuerlig dyrkning kræver omhyggeligt tilsyn i marken gennem dyrkningssæsonen og ved udvælgelse af næste års dyrkningsmateriale. Det er en af de opgaver, Frøsamlerne har den nødvendige ekspertise til at udføre.

To sorter egnet til både selvforsyning og stordrift

I september 2021 indsendte vi derfor de første to sorter til optagelse på Bevaringssortslisten.

Når det netop er 'Lollandske Rosiner' og 'Brun Ært fra Nakskov', er det fordi, de – foruden at have en dansk kulturhistorie - har en høj dyrkningsværdi og er egnet til markdrift i både mindre og større skala. Og så smager de godt. Markærterne har desuden et højere indhold af næringsstoffer end de fleste andre bælgfrugter (gule ærter, kikærter, linser, brune og hvide bønner). Da disse markærter samtidig er tilpasset vores klima, vil der være flere fordele ved at starte en dansk produktion.

Det var nogle af hovedkonklusionerne fra Frøsamlernes to store projekter: "Genopdagelse af 28 gamle danske bælgfrugter" og "Undersøgelser og formidling af ernæringsmæssige og kulinære kvaliteter hos gamle danske bælgfrugter" i 2012-15.

Det blev senere bekræftet af Susanne

Vi udbreder blandt andet de bevaringsværdige sorter på markeder. Her ses Frøsamlerens stand på Madens Folkemøde i 2019.

"Brun Ært fra Nakskov" er en markært med karakter

Hovmand-Simonsen i hendes stor-
skalaforsøg på Knuthenlund Gods.

De to ærtesorter er dernæst blevet
dyrket af TystofteFonden, og Frøsam-
lerens sortsbeskrivelse, der blev udar-
bejdet som en del af projekterne fra
2012-15, er blevet sammenlignet – dels
med vores indsendte ærter og dels
med en prøve fra NordGen.

Plantenyhedsnævnet godkendte
sorterne ved deres møde midt i
december. Når de to sorter er
optaget på Bevaringssortslisten, giver
det både rettigheder og pligter. Alle,
der vil dyrke de to sorter kommercielt,
skal lade sig registrere hos
TystofteFonden. Til gengæld kan de
sælge 'Lollandske Rosiner' og 'Brun
Ært fra Nakskov' som officielle 'Bevar-
ingssorter'.

De eneste sorter på Bevarings- sortslisten

Det er lidt af en sensation, at Frøsam-
lerne har fået to sorter registreret på
Bevaringssortslisten. Der er nemlig kun
de to på listen, og det er ikke fordi, det
er de eneste bevaringssorter, der har et
kommercielt potentiale.

En årsag til, at der ikke er andre sorter
registreret som bevaringssorter, kan
være den udgift, som er forbundet med
processen. Prisen for optagelse på lis-

ten er 4800 kr. ex. moms pr. sort og
dernæst 500 kr. pr. år for at holde sort-
en på listen. Så det er ikke billigt.

Registreringen af de første to sorter er
finansieret igennem et af Frøsamlerens
projekter – fra Frø til Fad – og vi regner
også med, at vi fremover må søge pro-
jektmidler til at få Frøsamlerens sorter
registreret.

Det er ikke så logisk, at registrering af
en bevaringssort skal betales af den,
der registrerer sorten, men ikke giv-
er nogen rettigheder til den, der regis-
trerer. Da registreringen er til gavn for
sortens bevaring, kunne man sikre flere
planter på Bevaringssortslisten ved at
give et statsligt tilskud eller gøre op-
gaven til en del af den danske strategi
og handlingsplan for plantegenetiske
ressourcer. I Sverige koster det 800
SEK at registrere en bevaringssort, og
Sverige har til sammenligning 76 sorter
på deres Bevaringssortsliste.

En fremtid med bevaringssorter på danske marker

Ved at registrere de to bevaringssorter
hjælper Frøsamlerne til at muliggøre,
at det er traditionelle danske sorter, der
dyrkes på danske marker, og vi hjælp-
er den lokale produktion af kvalitets-
bælgfrugter på vej.

Samtidig kan de kommercielle pro-

ducenter hjælpe Frøsamlerne med at
holde sorterne i kontinuerlig dyrkning
on-farm. Kombinationen af bevaring
både ex-situ og on-farm med løbende
dyrkning i stor skala giver ideelle be-
varingsbetingelser.

Vi håber, at Frøsamlerne på længere
sigt kan udvikle en egentlig brugsgen-
bank af de sorter, vi bevarer, der kan
være interessante for dyrkning i større
skala. Det kræver dog, at vi også la-
ver en målrettet opformering med
producenter i større skala end den al-
mindelige 'overskudsdeling' af frø fra
Frøsamlerens haver.

De gamle bevaringsværdige sorter er
en kulturarv, der er mange grunde til
at bevare. Foruden værdien af at holde
vores kulturhistorie i dyrkning og vær-
dien af øget agrobiodiversitet i sig selv
kan nogle af de ældre sorters egenska-
ber blive til stor nytte i fremtiden.

Det skyldes, at landracer med stor ge-
netisk diversitet er mere tilpasnings-
dygtige end moderne og mere ensar-
tede sorter i et foranderligt klima, og
det kan i sig selv gøre dem interessante
i fremtidens fødevarerforsyning.

Med registreringen af Danmarks to eneste
officielle bevaringssorter er Frøsamlerne
derfor med til at løfte indsatsen med at
sikre maden for fremtiden.

ristiske violette blomster

"Lollandske Rosiner" har en vis lighed med rosiner i tørret tilstand

Hvad er en bevaringsort?

En bevaringsort er defineret som en landrace eller sort af landbrugsplanter eller grønsagsplanter, der er naturligt tilpasset lokale eller regionale forhold, og som er truet af genetisk erosion. Der er tale om sorter med særlige behov i forhold til at sikre sorterens bevaring og brug. Derfor gælder der mere lempelige krav til sortsregistrering og godkendelse af frø af bevaringsorter.

Det betyder, at en bevaringsort ikke skal afprøves for, om den kan adskilles fra alle kendte sorter, som det er tilfældet ved almindelig sortsregistrering. I stedet skal den ved en identitetskontrol sammenlignes med en prøve af samme sort fra NordGen eller anden institution med ansvar for jordbrugets plantegenetiske ressourcer.

En bevaringsort kan også være mere uensartet i f.eks. strå længde eller blomstringstidspunkt end almindelige sorter. Der er heller ikke krav om afprøvning af en bevaringsorts værdi i forhold til f.eks. udbytte og resistens mod sygdomme.

Plantenyhedsnævnet godkender og optager bevaringsorter på sortlisten ud fra en konkret vurdering af, om landracen eller sorten er bevaringsværdig, og om den i tilstrækkelig grad opfylder kravene til selvstændighed, ensartethed og stabilitet ved identitetskontrollen.

I Danmark gælder det, at en landrace eller sort er bevaringsværdig, når NordGen har registreret den og samtidigt accepteret det langsigtede bevaringsansvar for landracen eller sorten.

Hvis du ønsker at handle frø af bevaringsorter, skal din virksomhed registreres ved TystofteFonden. En sort, der er godkendt som bevaringsort, kan handles på lempelige vilkår i forhold til almindelige sorter, f.eks. er der ikke krav om officiel godkendelse eller certificering af frøet inden salg, og der er heller ikke krav om, at frøet skal analyseres ved et autoriseret laboratorium.

For bevaringsorter af grønsagsfrø er det tilstrækkeligt, at frøet opfylder minimumsnormerne for standardfrø.

Der gælder mængdebegrænsninger for bevaringsorter. Derfor skal du forud for hver produktionssæson anmelde størrelsen og beliggenheden af produktionsarealet samt den mængde frø, som du forventer at kunne sælge, til TystofteFonden.

Omkostninger forbundet med sortsregistrering og kontrol betales af anmelderen.

Fra: "Vejledning om handel med og overdragelse af frø til ikke-kommerciel brug og bevaring", Landbrugsstyrelsen 2022

Pisum sativum, 'Lollandske Rosiner'

'Lollandske Rosiner' (FS 0230, NGB 20117) er en traditionel landrace, der tilhører undergruppen markært. Planten bliver 90-110 cm høj. Bladene har akselblade af typen kaninører, ingen småblade og mange slyngtråde. Den har lilla blomster og grønne bælg med en indre hinde. Bælgen er 7,5-8,1 cm lang, og bælgens form er lige.

At det er en landrace ses blandt andet på den varierende plantehøjde og længde af bælgene.

Planten blomstrer gennemsnitligt 55 dage efter såning, ialt i 26 dage.

Frøene er brune og rynkede og kan derfor minde om rosiner.

Planterne står godt på marken uden støtte og fungerer godt i både dyrkning, høst, rensning og tørring i stor skala, idet de kan høstes og renses maskinelt. Det gør dem velegnede til både det lille selvforsyningslandbrug og en egentlig storskalaproduktion.

Lollandske Rosiner er en historisk ært, der har haft stor økonomisk betydning på Lolland fra ca. 1650 til 1850, også til eksport. Den er omtalt i landøkonomiske optegnelser og berømmet i kogebøger for sin gode smag. Frøsamlerens accession er den eneste kendte med dette navn, der stadig er spiringsdygtig. Eneste andet kendte eksemplar findes i udstillingsglas på Nordiska

Museet i Stockholm fra ca. 1900. Vi formoder, at sorten siden har været udsat for forædling (måske senest i 1970'erne), men den er ikke kendt under andre navne. Den kom til Foreningen Frøsamlerne i 2005 fra Poul Hoff Olsen, Vester Ulslev, Lolland, med navnet "Lollandske Rosiner".

Dens unikke dyrknings- og kulinariske egenskaber er ikke beskyttet, og der er stærkt stigende efterspørgsel på den, også fra erhverv.

Læs mere i [Frøsamlerens database](#) og i [Webleksikon for Nordiske Kulturplanter](#).

Pisum sativum, 'Brun Ært fra Nakskov'

'Brun Ært fra Nakskov' (FS 0599, NGB 24763) er en traditionel landrace, der tilhører undergruppen markært. Planten bliver 170 - 200 cm høj. Bladene har 6 småblade og få slyngtråde. Den får lilla blomster og grønne bælg med en indre hinde. Bælgen er 7,2-8 cm lang, og bælgens form er lige.

At det er en landrace ses blandt andet på den varierende plantehøjde og længde af bælgene. Planten blom-

strer gennemsnitligt 61 dage efter såning, ialt i 28 dage. Frøene er brune og rombiske.

Planterne står godt på marken uden støtte og fungerer godt i både dyrkning, høst, rensning og tørring i stor skala, idet de kan høstes og renses maskinelt. Det gør dem velegnede til både det lille selvforsyningslandbrug og en egentlig storskalaproduktion.

'Brun Ært fra Nakskov' er en af de få store, brune og velmagende ærter af rosin-typen, der endnu findes. Den må formodes tidligere at have været anvendt som basiskost ligesom den lollandske rosin. Sorten kom til Foreningen Frøsamlerne i 2005 fra Karna Maj, Lolland. Foreningen har navngivet ærten, der ikke er kendt under andre navne.

Dens unikke dyrknings- og kulinariske egenskaber er ikke beskyttet, og der er stærkt stigende efterspørgsel på den, også fra erhverv.

Læs mere i [Frøsamlerens database](#).